

Simo Suikkanen

LAPUANLIKE LUKION HISTORIAN OPPIKIRJOISSA 1943–2018

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatin tutkielma
Toukokuu 2021

TIIVISTELMÄ

Simo Suikkanen: Lapuanliike lukion historiankirjoissa 1943–2018
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Tutkielma tarkastelee lukion historian oppikirjojen esityksiä lapuanliikkeestä vuosina 1943–2018. Oppikirjoja verrataan aikansa tutkimuskirjallisuuteen ja opetussuunnitelmiin, jotta syyt oppikirjojen muutoksissa olisi havaittavissa. Tutkimus on kvalitatiivinen ja sen menetelmä on sisällönanalyysi. Tutkimus käsittelee aineistoa ideologisina artefakteina, eli käsittää oppikirjat yhteiskunnan valtasuhteita, ideologioita ja normeja toistavina ja heijastavina tutkimuskohteina. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on, kuinka lapuanliike on esitetty lukion historian oppikirjoissa 1943–2018.

Lähdeaineistona on yhteensä 28 oppikirjaa kymmeneltä eri kustantajalta. Saman kirjasarjan eri painokset on huomioitu, jotta muutosten havaitseminen olisi mahdollista. Aineistona on lisäksi kahdeksan eri opetussuunnitelmaa. Tätä aineistoa käyttäen tutkitaan oppikirjojen lapuanliikkeelle omistetun sivutilan määrää, kuvauksia liikkeen harjoittamasta väkivaltaisuuksista ja murhista, kirjojen käsitystä liikkeen loppumisen syistä, ja sitä, kuinka lapuanliike on rinnastettu eurooppalaiseen fasismiin ja äärioikeistoon.

Tutkimus tulee siihen lopputulokseen, että oppikirjojen kerronta lapuanliikkeestä on ollut 1940- ja 1950-luvuilla lyhyttä ja melko neutraalia, mutta muuttui vähitellen 1980-luvulta alkaen kriittisemmiksi liikettä kohtaan samalla, kun aiheeseen on käytetty yhä enemmän sivutilaa. Kriittinen kuva muodostuu liikkeen väkivaltaisesta luonteesta kertomisella, ja osin vahvalla rinnastamisella eurooppalaiseen äärioikeistolaiseen kehitykseen, kuten Saksan kansallissosialisteihin tai Italian fasisteihin. Varhaisten vuosikymmenten lapuanliike-kuvan neutraaliin tyyliin ja niukkaan kerrontaan on vaikuttanut tutkimustiedon vähäisyys 1980-luvulle saakka. Tutkimustiedon lisääntyessä oppikirjojen ja opetussuunnitelmien heijastelema yhteiskunnan käsitys lapuanliikkeestä on muuttunut kriittisempään suuntaan, ja samaan aikaan lapuanliike on nähty merkittävämpänä asiana, jolloin aihetta koskevien sivujen määrää on lisätty.

Avainsanat: lapuanliike, äärioikeisto, oppikirjatutkimus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1 Relevanssi, tutkimuskysymys ja teoreettinen viitekehys	3
1.2 Lähdemateriaali	5
2. Kuinka paljon lapuanliikkeestä on kerrottu ja miksi?	6
2.1 Toisen maailmansodan jälkeisen kirjasensuurin vaikutus oppikirjojen lapuanliike-kuvaan	7
2.2 Opetussuunnitelmien vaikutus oppikirjoihin	8
2.3. Tutkimuskirjallisuuden vaikutus oppikirjoihin	11
3. Väkivaltakuvaukset	13
3.1 Väkivallanteoista kerrotaan, murhistakin joskus	14
3.2 Väkivallanteot vähemmällä huomiolla tai kokonaan vaiettuina.	15
4. Vertailu eurooppalaiseen äärioikeistolaisiin kehityslinjoihin	16
4.1. Lapuanliike osana eurooppalaista kehitystä	17
4.2 Lapuanliike kotimaisessa kontekstissa	18
5. Ståhlbergin kyyditys vai Mäntsälän kapina? Miksi vaikutusvalta hävisi?	20
5.1 Lapuanliike kukistui Svinhufvudin arvovallalla Mäntsälän kapinan jälkeen	21
5.2 Ståhlbergin kyyditys käänsi yleisen mielipiteen	22
6. Lopputulokset	23
7. Lähteet ja kirjallisuus	25

1. Johdanto

1.1 Relevanssi, tutkimuskysymys ja teoreettinen viitekehys

Fasismi on kovimmassa nosteessaan Euroopassa sitten toisen maailmansodan. Nykyaikaisen fasismin ymmärtämistä helpottaa, kun ymmärtää ensimmäisen aallon, eli maailmansotien välisen ajan fasismia.¹ Suomalainen nykyfasismi on vain muuttanut hiukan muotoaan, antiparlamentarismi ja autoritaarisesti johdettu valtio eivät enää ole keskeisiä ajatuksia, mutta pelko yhteisen kulttuurin menettämisestä on yhä läsnä. Nykymaailmassa fasistien yhtenäistä Suomea uhkaavat niin maahanmuutto, kulttuuri-marxilaisuus, feminismi, kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudetkin.² Parlamentaariseen politiikkaan vaikuttaminen väkivallan keinoin on ollut lapuanliikkeen vuosien jälkeen Suomessa harvinaista. Kuitenkin esimerkiksi heinäkuussa 2020 sattunut perussuomalais-aktiivin Pekka Katajan murhan yritys, jonka motiivit ilmeisesti olivat juuri poliittisia, on tuonut poliittisen väkivallan jälleen keskusteluun Suomessa. Tämä tutkimus tarkastelee ensimmäisen aallon fasismin erästä suomalaista ilmentymää, lapuanliikettä, perehtymällä siihen kuinka lapuanliikkeestä on kerrottu eri vuosikymmeninä historian oppikirjoissa.

Lapuanliikkeen on kuvattu olleen ”oikeistoradikaali kansanliike, jonka tavoitteena oli äärivasemmiston nujertaminen.”³ Sen sanottiin myös olleen kommunismia vastustava talonpoikainen ja yleisporvarillinen liike.⁴ Nämä ovat esimerkkejä monista, osin toisistaan poikkeavista lapuanliikkeestä annetuista kuvauksista lukion historian kirjoissa, joita tutkielmani käsittelee.

Pääasiallisena tutkimuskysymyksenäni on kuinka lapuanliike on esitetty lukion historian oppikirjoissa 1943–2018. Tarkentavina kysymyksinä kysyn ensinnäkin, kuinka paljon sivutilaa aihe on saanut, ja miksi. Toiseksi, kuinka lapuanliikkeen väkivallanteot on kuvattu. Kolmantena käsitteelen sitä, kuinka lapuanliikettä on rinnastettu aikansa laajempaan eurooppalaiseen äärioikeistolaiseen kehitykseen ja neljäntenä kysyn vielä mitkä syyt nähtiin lapuanliikkeen lopun taustalla. Valitsin juuri nämä teemat, koska niiden välisissä esityksissä oli suurimmat erot kirjasarjojen ja vuosikymmenten

¹ Silvennoinen et al. 2016 s. 9.

² Silvennoinen et al. 2016 s. 462–463.

³ Aalto et al. : Kaikkien aikojen historia 4 2009, s. 110.

⁴ Ruutu: Suomen historia lukioluokkia varten 1953 s.255.

välillä. Muitakin kiinnostavia vaihtoehtoja olisi ollut, kuten esimerkiksi liikkeen varsinaisen olemuksen analysoiminen tai se miksi liike ylipäättään syntyi. Näitä teemoja tutkiakseni olisin tarvinnut kuitenkin erilaisen tutkimusotteen ja suppeamman materiaalin, sillä muutoin tutkimuksesta olisi tullut liian laaja.

Näiden teemojen pohjalta olen jaotellut tutkielmani neljään päälukuun, joista käsittelen kussakin yhtä teemaa. Jokaisessa luvussa vertaan tieteellisen tutkimuksen suhdetta oppikirjojen sisältöön vuosikymmenten saatossa, jotta pystyn havaitsemaan uuden tutkimustiedon vaikutuksen koulukirjojen sisältöön. Tarkastelen niin historiatieteellisiä tutkimuksia, kuin kolmea yliopistolliseen opetukseen tarkoitettua Suomen historian yleisteosta.

Tutkimukseni on laadullinen ja käytän teoreettisena viitekehyksenäni sisällönanalyysia, joka sopii hyvin systemaattiseen lähdeaineistojen analysointiin ja luokitteluun.⁵ Lokeroin aineistoni aiemmin määrittelemiini teemoihin, pohdin niiden suhdetta tutkimuskirjallisuuteen ja opetussuunnitelmiin, ja teen lopuksi johtopäätöksiä siitä, miten lapuanliike on kuvattu eri aikoina lukion historian oppikirjoissa ja miksi.

Karvosen et al. mukaan oppikirjatutkimukset voidaan jaotella kahteen ryhmään sen mukaan, miten ne suhtautuvat oppikirjaan; joko pedagogisena tai ideologisina artefakteina. Tämä tutkimus suhtautuu oppikirjoihin ideologisena artefaktina eli käsittelen oppikirjan yhden ajan tuokiokuvana, joka heijastelee ja toistaa yhteiskunnan valtasuhteita ja niitä kannattelevia normeja ja ideologioita.⁶ Omassa tutkimuksessani tämä ilmenee oppikirjojen erilaisina historiakuvina ja niiden suhteessa aikansa opetussuunnitelmiin ja tutkimukseen. Jorma Kalelan mukaan oppikirjat ovat yksi esimerkki historian julkisesta esityksestä, joka muokkaa ihmisten historiatietoisuutta, eli määrittää sen mikä lasketaan historiaksi, eli mikä on muistamisen arvoista.⁷ Oppikirjat ovat siis muokanneet monien ihmisten käsitystä historiasta, ja se tekeekin niistä kiinnostavan ja hedelmällisen tutkimuskohteen.

⁵ Tuomi & Sarajärvi 2018.

⁶ Karvonen et al. 2017 s. 47.

⁷ Kalela 2000 s. 37–39.

1.2 Lähdemateriaali

Olen rajannut aineistoni koskemaan vain lukion historian oppikirjoja, koska aihetta on luonnollisesti käsitelty kattavammin kuin perusopetuksessa. Myöskään käytännön syiden takia ei ollut mahdollista käydä läpi lukiokirjojen lisäksi myös perusopetuksen oppimateriaaleja. Ajallisesti tutkielma rajautuu vuosiin 1943–2018, koska vanhin oppikirja, josta löysin edes maininnan lapuanliikkeestä, on juuri vuodelta 1943. Toisaalta voidaan väittää, että myös aiheen käsittelemättä jättäminen on tietoinen valinta kirjan tekijöiltä. Päätin silti keskittyä vain oppikirjoihin, joissa on edes jokin maininta lapuanliikkeestä, jotta saan edes jotakin analysoitavaa tekstiä. Ajallinen rajaukseni taas päättyy vuoteen 2018, koska se oli kirjakaupan uusin lukion historian kirja.

En nähnyt tarpeelliseksi käydä läpi koko oppikirjaa saadakseni käsityksen kirjan suhteesta suomalaiseen äärioikeistolaisuuteen, vaan kustakin oppikirjasta valitsin analysoitavaksi vain ne sivut, joka suoranaisesti käsittelevät lapuanliikettä. Kuitenkin huomioin myös Isänmaallisen kansanliikkeeseen (IKL)⁸ tehdyt huomiot siltä osin, kun ne ovat rinnastuksia eurooppalaiseen äärioikeistolaisuuteen. Näin sen takia, että joissain oppikirjoissa ainoastaan IKL oli rinnastettu eurooppalaiseen äärioikeistolaiseen kehitykseen. Tällä tavalla pystyn tarkemmin erottelemaan oppikirjoja toisistaan.

Valitsin lähdeaineistokseni yhteensä 28 kappaletta eri oppikirjoja eri vuosikymmeniltä. Päädyin käyttämään myös saman kirjasarjan eri vuosien painoksia, jotta onnistuisin tarkastelemaan ajan saatossa tehtyjä muutoksia, joita havaitsinkin joissain tapauksissa. Sen sijaan päätin olla huomioimatta kokeilumonisteita tai kokeilupainoksia, joita oli tehty joitakin 1980-luvulla, koska kyseiset kirjat eivät olleet laajamittaisessa käytössä. Kustannusyhtiöiden osalta aineistoni rajautui viiden eri yhtiön välille. Suurin osa oppikirjoista oli WSOY:n tai Otavan, kumpaakin kymmenen kappaletta, Kustannuskiilan teoksia mukana oli neljä, Editalla kolme ja Sanoma Pro:lla yksi.

Ajallisesti aineistostani yksi teos oli 1940-luvulta, kolme 1950-luvulta, kolme 1960-luvulta, kaksi 1970-luvulta, kolme 1980-luvulta, viisi 1990-luvulta, kuusi 2000-luvulta ja viisi 2010-luvulta. Määrällisesti aineisto painottuu viimeisimmälle kolmellekymmenelle vuodelle, koska kirjasarjojen

⁸ Lakkautetun lapuanliikkeen raunioille perustettu fasistinen liike, joka jatkoi osin samoin johtohahmoin toimintaansa puoluepolitiikassa ks. Silvennoinen et al. s. 235–238.

määrä on valtavasti lisääntynyt. Esimerkiksi 1980-luvun alkuun asti aineistossani on vain neljän eri kirjasarjan teoksia, eivätkä nekään ole keskenään ajallisesti päällekkäisiä.

Lähdeaineistooni kuuluu oppikirjojen lisäksi myös vuosien 1941 ja 1963 Valtion oppikoulujen oppiennätykset, vuoden 1981 kurssimuotoisen lukion oppimäärä ja oppimääräsuunnitelma sekä vuotta myöhemmin ilmestynyt koulutus ja täydennysosa. Näiden lisäksi vuosien 1985, 1994, 2003, 2015 lukion opetussuunnitelman perusteet kuuluvat lähdeaineistooni. Näitä uudempien tai vanhempien opetussuunnitelmien tarkastelu ei olisi ollut mielekästä, koska vertailu aineistoni oppikirjojen kanssa olisi ollut mahdotonta, onhan aineistoni vanhin oppikirja vuodelta 1943 ja uusin 2018. Kaikkiin edellä mainittuihin opetussuunnitelmien perusteisiin ja oppiennätyksiin viitataan käyttämällä lyhennettä OPS ja julkaisuvuotta, esimerkiksi ”OPS 1994”.

Lukion historian oppikirjojen tekijät ovat myös olleet pitkälti samoja, etenkin ennen 1980-lukua. Esimerkiksi Matti J. Castrén ja Salme Vehvilä ovat molemmat olleet todella pitkänä ajanjaksona ja monessa oppikirjassa mukana, ja siten heidän henkilökohtainen panoksensa historian oppikirjoihin on ollut erittäin suuri.

1940- ja 1950-luvuilla tutkimustietoa lapuanliikkeestä oli melko vähän, ja sekin vähä oli ideologisesti väritynyt joko äärioikeistolaiseen, kommunistiseen tai niin sanottuun laillisuuslinjan, joka kattoi esimerkiksi maltilliset porvarit ja sosiaalidemokraatit. Vasta 1960-luvulta alkanut uuden polven historiantutkijat rohkenivat tutkia aiemmin liian arkana koettua aihetta.⁹ 1980- ja 1990-luvuilla lapualaisia tutkittiin yhä enemmän, joten liikkeen toiminnan vuodet 1929–1932 ovat melko hyvin tiedossa.¹⁰ Oppikirjatutkimuksen kautta lapuanliikettä ei ole aiemmin tutkittu, joten saan siltä osin uuden näkökulman tuttuun aiheeseen.

2. Kuinka paljon lapuanliikkeestä on kerrottu ja miksi?

Oppikirjoissa on rajallinen määrä sivutilaa, aivan kuten lukiossa on rajallinen määrä viikkotunteja, joten oppikirjan tekijät joutuvat väkisinkin pohtimaan mitkä asiat ovat keskeisimmät ja ansaitsevat

⁹ Ruuskanen 2006 s. 9–17.

¹⁰ Ruuskanen 2006 s. 22.

eniten huomiota, ja mitkä voi jättää maininnan tasolle. Vertailen tässä luvussa oppikirjojen lapuanliikkeelle omistamaa sivutilan määrää.

Omassa aineistossani oli selvästi havaittavissa kaksi selvästi toisistaan erottuvaa ryhmää. Kaikki 1940- ja 1950-luvun oppikirjat kuvailivat lapuanliikettä alle sivun mittaisella tekstikappaleella, vähimmillään vain yhdellä virkkeellä. Sen sijaan tätä uudemmat kirjat olivat määrällisesti melko lähellä toisiaan ja käyttivät aiheeseen noin kaksi sivua tai jopa muutaman aukeaman, riippuen kuvien määrästä. Pohdin tässä luvussa syitä kerronnan määrän vaihteluun vertaamalla oppikirjojen tekstejä aikansa historiantutkimuksen käsitykseen lapuanliikkeestä, lukion opetussuunnitelmiin ja tuntijakoihin, sekä tarkastelen myös jatkosodan jälkeisen kirjasensuurin vaikutusta oppikirjojen lapuanliike-kuvaan.

2.1 Toisen maailmansodan jälkeisen kirjasensuurin vaikutus oppikirjojen lapuanliike-kuvaan

Martti Ruudun vuoden 1951 teos *Suomen historia* esitteli lyhyenlaisesti, noin puolella sivulla lapuanliikkeen.¹¹ Saman teoksen uusitus toisessa painoksessa vuodelta 1953 sen sijaan lapualaisia on käsitelty vielä vähemmän, vain yhden virkkeen verran.¹² Kirjan esipuheessa maitaan, että toisessa painoksessa ”eräitä poistoja on suoritettu”¹³ Syynä ei voinut olla tutkimustiedon vähyys, olihan kaksi vuotta aiemmin pystytty kirjoittamaan aiheesta enemmän. Onko kyseinen oppikirja voinut joutua sensuroinnin kohteeksi?

Jatkosodan päättyminen jälkeen liittoutuneiden valvontakomissio saapui Suomeen tarkoituksenaan painostaa hallitusta ja armeijaa mukautumaan rauhansopimuksen ehtoihin. Niin kutsuttujen vaaran vuosien aikana tuomittiin esimerkiksi sotasylliset, mutta myös kirjoja alettiin sensuroida poistamalla Neuvostoliitolle vihamielinen kirjallisuus kirjakaupoista ja kirjastoista.¹⁴ Oppikirjatkaan eivät säästyneet vuoden 1945 sensuurilta, itseasiassa oppikirjojen poistot ja muutokset olivat täsmällisempiä, eivätkä samalla tavalla tulkinnanvaraisia kuin kirjastojen poistoluettelot. Eniten korjauksia tehtiin historian oppikirjoihin, joista poistettiin kokonaan yhdeksän oppikirjaa. Syyt sensuroimiselle olivat virheellisinä nähdyt tulkinnat Suomen itsenäistymistaistelusta, Tarton

¹¹ Ruutu: Suomen historia 1951 s. 252.

¹² Ruutu: Suomen historia 1953 s. 255–256.

¹³ Ruutu: Suomen historia 1953 s. 6.

¹⁴ Ekholm 2000 s. 24–25.

rauhasta, Viron vapaustaistelusta, Neuvostoliiton ja Suomen välisestä sodista, Neuvostoliiton kehityksestä ja Keski-Euroopan oloista. Omasta aineistostani vain yksi teos, Uolevi Harkolan ja Einar W. Juwan Suomen historia lukioluokkia varten joutui poistettavaksi.¹⁵

Oppikirjoihin jatkosodan jälkeen kohdistettu sensuuri ei pysty selittämään aiemmin mainitun Ruudun oppikirjan toiseen painokseen tehtyä poistoa, koska vuoden 1945 oppikirjasensuurin aikaan edes ensimmäinen, saati toinen painos Ruudun kirjasta ei ollut ilmestynyt. Todennäköisesti lapuanliike ei olisi edes ollut aiheena sellainen, jota olisi ylipäättään nähty tarpeelliseksi sensuroida Neuvostoliiton reaktiota varoen. Ainoastaan sellainen oppikirja, joka olisi antanut yltiömyönteisen kuvan liikkeestä olisi voinut joutua sensuroinnin kohteeksi. Lapuanliike on aiheena myös leimallisesti sisäpoliittinen, eikä siten edusta niitä aiemmin lueteltuja aiheita, jotka useimmiten johtivat poistoihin.

Toisaalta myös ajallisen perspektiivin puute on voinut vähentää lapuanliikkeeseen kohdistettua huomiota. 1950-luvulla lapuanliikkeen ajoista oli kulunut niin vähän aikaa, että pitkän linjojen kehitykseen tarvittavaa ajallista etäisyyttä ei ole ollut vielä ehtinyt syntyä. Samasta syystä yleensäkin historian oppikirjoissa aivan läheisin historia käydään melko vähillä huomioilla.

2.2 Opetussuunnitelmien vaikutus oppikirjoihin

1960- ja 1970-luvulla Salme Vehvilän ja Matti Castrénin kirjasarjassa *Suomen historia lukioluokkia varten* lapuanliikettä käsiteltiin enemmän, noin kahden sivun verran, ja mukana on myös yksi kuva, joka esittää Lapuan työväentalon kiinni naulaamista.¹⁶ Yhä enemmän huomiota liike sai 1980-luvulle tultaessa, kun esimerkiksi *Muuttuva maailma* -kirjasarjassa vuodelta 1986 lapuanliikkeelle on omistettu yli neljä sivua, johon sisältyy peräti neljä kuvaa. Aihe on koettu myös sen verran merkittäväksi, että se on saanut oman väliotsikkonsa.¹⁷ Tätä uudemmissa oppikirjoissa on annettu hyvin pitkälti sama määrä huomiota lapuanliikkeelle.

¹⁵ Ekholm 2000 s. 77–79.

¹⁶ Vehvilä & Castrén: Suomen historia lukioluokkia varten 1967 s. 193–194.

¹⁷ Hannula et al. : Muuttuva maailma, lukion historia kurssi 6 1986 s.108–112.

Lukion tuntijako ei tarjoa vastausta sivutilassa vuosien varrella tapahtuneisiin muutoksiin. Historian opetukseen käytettävää tuntimäärää muutettiin vuoden 1941 lukusuunnitelmassa hieman aiempaa pienemmäksi, osin siksi koska sota-aikana ajateltiin olevan hyödyllistä opettaa käytännönläheisenä nähtyjä aineita, joihin historian ei katsottu kuuluvan.¹⁸ Tämä tuntijako pysyi historian osalta samana aina vuoden 1975 lukion lukusuunnitelmaan saakka,¹⁹ kattaen siten koko aineistoni 1980-luvun oppikirjoihin asti. Näin ollen muutokset tällä ajanjaksolla tapahtuneessa sivumäärän muutoksissa eivät ole selitettävissä tuntijaon muuttumisella.

Vuoden 1941 valtion oppikoulujen oppiennätyksissä historian opetuksen tarkoituksena sanotaan olevan muun muassa herättää oppilaissa ”isänmaallista henkeä, voimakasta puolustustahtoa sekä kansallisen yhteenkuuluvaisuuden ja yhteisvastuun tunnetta.”²⁰ Näissä tavoitteissa on selvästi havaittavissa, että oppiennätykset on laadittu tehty sota-aikana, jolloin on koettu tarpeelliseksi edellä mainittujen arvojen saattaminen nuorten mieliin. Lapuanliike on enemmänkin kansaa kahtia jakava aihe, kuin yhdistävä, joten sen käsittely ei tue opetussuunnitelman tavoitteita. Tämä mahdollisesti on yksi syy siihen, miksi 1941 oppiennätyksiä noudattelevissa oppikirjoissa lapuanliike on vähällä huomiolla.

Metodisten ohjeiden kohdalla opettajia neuvotaan keskittymään opetuksessa enimmäkseen ”suuriin nousuaikoihin”, koska oppilaiden on tärkeä saada käsitys kyseisten aikojen luonteesta ja merkityksestä.²¹ Lapuanliikkeen vuosia ei voi helposti nähdä Suomen historian nousukautena, joten mikäli oppikirjan tekijät ovat ottaneet metodiset ohjeet huomioon, ovat he voineet keskittyä nousukausiin, ennemmin kuin lapuanliikkeen kauteen. Tämäkin voi osaltaan selittää alkuvuosikymmenten vähäisen kerronnan määrää.

Seuraavat valtion oppikoulujen oppiennätykset julkaistiin vuonna 1963. Nämä oppiennätykset pitäytyvät osin samanlaisessa arvopohjassa, esimerkiksi isänmaan rakkaus on yhä nähty arvoksi, joka halutaan lukiolaisten omaksuvan. Kuitenkaan edellisten oppiennätysten puolustustahtoa tai kansallista yhteenkuuluvuuden tuntoa ei enää mainita. Edelleen kuitenkin pyritään keskittämään

¹⁸ Kiuasmaa 1982 s. 325–362.

¹⁹ Kiuasmaa 1982 s. 636–635.

²⁰ OPS 1941 s. 33.

²¹ OPS 1941 s. 37.

opetusta nousukausiin. Opetuksen painopistettä on siirretty enemmän uusimpaan aikaan, 1941 vuoteen verrattuna.²² Oppiennätyksissä on Suomen historian kurssista varattu oma ajanjakso ideologisten taisteluiden ajalle 1918–1939, jossa myös lapuanliike on saanut alaotsikon ”heimoaatteet ja lapualaisuus”.²³ Aineistoni kirjasarjoista Matti J. Castrénin ja Salme Vehvilän *Suomen historian lukioluokkia* varten mainitsee kaikkien painostensa esipuheessaan kirjan noudattelevan 1963 oppiennätyksiä, ja lapuanliikkeestä kerrotaankin jo kyseisessä kirjasarjassa huomattavasti enemmän, verrattuna aiempiin oppikirjoihin, joten oppiennätykset ovat selvästi vaikuttaneet oppikirjojen lapuanliike-kuvan laajenemiseen.

Uuden kurssimuotoisen lukion oppimäärässä vuodelta 1981 on historian opetuksessa omistettu oma kurssi suomen nykyhistorialle nimellä ”Nyky-Suomen perusta” joka käsittelee Suomen historiaa autonomian ajan jälkipuoliskolta eteenpäin.²⁴ Vuoden 1985 lukion opetussuunnitelman perusteissa historian opetukseen ei ole tehty muutoksia, eikä kummassakaan opetussuunnitelmassa ole havaittavissa painotuksia, joiden olisi voinut ajatella lisänneen lapuanliikkeestä kirjoitetun osion laajuutta oppikirjoissa.²⁵ Myöskään aineistoissani ei ollut havaittavissa tuona aikana merkittäviä muutoksia lapuanliikkeelle omistetun sivutilan määrissä.

Vuoden 1994 opetussuunnitelman perusteissa kurssijakoa on uudistettu siten, että uusinta Suomen historiaa opettava kurssi on nimeltään ”Suomen historian käännekohtia” tarkoituksenaan kuitenkin yhä tarkastella 1800- ja 1900-lukujen murroskausia. Keskeisinä aiheina mainitaan kysymys demokratiasta ja yhteiskuntaryhmien välinen konflikti²⁶ Lapuanliike liittyy vahvasti kysymykseen demokratiasta, sekä edustaa selvästi yhteiskuntaryhmien välistä konfliktia, mutta ainakaan aineistoni oppikirjat eivät ole sen perusteella tehneet lapuanliikkeestä kertovasta osuudesta entistä laajempaa, vaikka kerronnan sävy onkin saattanut muuttua. Näitä muutoksia käsittelem muissa luvuissa.

²² OPS 1941 s. 3–5.

²³ OPS 1967 s. 28.

²⁴ OPS 1981 s. 25.

²⁵ OPS 1985 s. 330–344.

²⁶ OPS 1994 s. 99.

2003 uudistettu lukion opetussuunnitelma ei tuonut mukanaan uudistuksia, joiden olisi voinut ajatella sivumäärällisesti lisänneen tai vähentäneen lapuanliikkeen osuutta oppikirjoissa²⁷ Tätä uudemmassa, vuoden 2015 opetussuunnitelmassa uusin Suomen historia käsitellään nimellä itsenäisen Suomen historia, vaikka myös autonomian ajan jälkipuolisko on mukana kurssissa. Kuitenkaan tämäkään opetussuunnitelma ei anna viitteitä siihen, että lapuanliikkeestä kerrottu sivumäärä olisi muuttunut opetussuunnitelman perusteella.²⁸ Myöskään aineistossani ei ollut havaittavissa sellaista.

2.3. Tutkimuskirjallisuuden vaikutus oppikirjoihin

Arvi Korhosen toimittaman vuonna 1949 ilmestyneen *Suomen historian käsikirjan* voidaan nähdä antavan yleiskuvan tuon ajan suomalaisen historiantutkimuksen tilasta. Vaikutus oppikirjojen maailmaan tulee ilmi Salme Vehvilän kirjan esipuheessa, jossa hän kiittää muun muassa professori Arvi Korhosta kirjan käsikirjoituksen lukemisesta siitä tehdyistä arvokkaista huomautuksista.²⁹ *Suomen historian käsikirja* käsittelee lapuanliikettä luvussa ”valtiollinen murroskausi 1929–1932”, joka pääosin käsittelee kyseisten vuosien poliittista historiaa. Lapuanliikkeeseen tehdyt huomiot ovat vain joitakin kappaleita, eikä aihetta pidetä samalla tavalla keskeisenä esimerkiksi kertomalla, että lapuanliike vaaransi demokratian säilymisen, kuin monissa uudemmissa lukion historian kirjoissa tehdään.³⁰ 1964 julkaistussa toisessa painoksessa lapuanliikettä koskeva osuus on pysynyt ennallaan.³¹ Teoksen lyhyt kuvaus lapuanliikkeestä on samankaltaista kuin aikansa oppikirjoissa eli poliittiseen historiaan keskittyviä lyhyehköjä mainintoja, joskin tietysti tekstin tyyli on erilaista, kun teosta ei ole tarkoitettu lukiokäisille. Voidaan kuitenkin sanoa, että Korhosen teoksen estys lapuanliikkeestä on melko samanlainen, kuin ensimmäisten vuosikymmenten oppikirjojen ja on todennäköisesti vaikuttanut oppikirjan kirjoitusprosessin taustalla.

Viljo Rasilan 1980 julkaistu yliopistollinen kurssikirja ja yleisteos *Suomen poliittinen historia 1905–1975* kertoo lapuanliikkeestä enemmän: aiheelle on omistettu peräti kaksi alalukua, ”Lapuanliikkeen nousu” ja ”Lapuanliikkeen luhistuminen” sekä osia kolmannelta luvulta ”Läpi talouslaman, lapuanliikkeen jälkimaininkien ja kielikiistan viimeisen leimahduksen”. Yhteensä aihetta käsitellään

²⁷ OPS 2003 s. 176–180.

²⁸ OPS 2015 s. 170–173.

²⁹ Vehvilä: Suomen historia lukioluokkia varten 1955 s. 4.

³⁰ Korhonen et al. 1949 s. 503–518.

³¹ Korhonen et al. 1964 s. 503–518.

yli kymmenen sivun verran.³² Tekijät kertovat tarpeen uuden yleisteoksen kirjoittamiseen syntyneen, koska aiemmin opetuksessa käytetty *Suomen historian käsikirja* oli tuolloin jo lähes kolmekymmentä vuotta vanha. Teoksen tarkoituksena on mainittu nimenomaan ajallisen perspektiivin ja tutkimustiedon lisääntyessä saadun uuden tiedon kokoaminen yksiin kansiin.³³ Lapuanliikkeen tapahtumat näyttävät kuuluvan selvästi näihin aiheisiin, joihin uuden tutkimustiedon ja ajallisen perspektiivin myötä on katsottu olevan tärkeää kohdistaa lisää huomiota. Tämä heijastuu myös tuon ajan oppikirjoissa, joissa on havaittavissa huomattavasti enemmän kerrontaa lapuanliikkeestä 1980-luvulta alkaen.

Suomen poliittisen historian yleisteosten perinnettä jatkaa Osmo Jussilan et al. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*, joka jälleen ilmoittaa esipuheessa, että uusimpaan tutkimustietoon pohjautuvalle yleisselitykselle oli jälleen tarvetta, kun Rasilan et al. teoksesta oli jo kulunut useampi vuosikymmen.³⁴ Lapuanliikettä on käsitelty tässäkin kirjassa melko laajalti ja väliotsikoista kaksi, ”Lapuanliike tekee mitä tahtoo” ja ”Laillisuus voittaa” käsittelevät lapualaisia.³⁵

1940-, 1950- ja osittain myös 1960- ja 1970-lukujen oppikirjojen niukkaan kerrontaa lapuanliikkeestä selittää osin tuona aikana Suomessa vallalla ollut historiallisen tutkimuksen tapa, jossa tutkimuskohteet haettiin kauempaa historiasta.³⁶ Esimerkiksi Salme Vehvilän 1950-luvun teoksissa käytetään suurin piirtein yhtä paljon sivuja Suomen keskiajan, kuin itsenäisen Suomen ajan tapahtumiin, molempiin noin 40 sivua.³⁷ Sen sijaan taas jo 1980-luvulla lukion muuttuessa kurssimuotoiseksi on itsenäisyyden aikaan kiinnitetty paljon enemmän huomiota.³⁸

1960- ja 1970-luvuilla ilmestynyt Vehvilän ja Castrénin kirjasarjan aiempia oppikirjoja jonkin verran laajempi selitys lapuanliikkeestä selittyy osaltaan Lauri Hyvämäen tutkimuksella. Esimerkiksi Hyvämäen *Sinistä ja mustaa* käsittelee Ståhlbergin kyyditystä perustutkimuksena kysyen mitä todella tapahtui ja miksi. Hyvämäki kuvaa myös koko tapausta ”poliittisena mysteeriona”.³⁹ Selvää

³² Rasila et al. 1980 s. 162–177.

³³ Rasila et al. 1980 s. 5.

³⁴ Jussila et al. 2009 s. 5.

³⁵ Jussila et al. 2009 s. 152–167.

³⁶ Ruuskanen 2006 s. 16.

³⁷ Vehvilä: Suomen historia lukioluokkia varten 1955 s. 303–306.

³⁸ OPS 1981 s. 24–25.

³⁹ Hyvämäki 1971 s. 209.

on, että jos vielä 1970-luvun taitteessa perustutkimus lapuanliikkeestä oli näinkin pitkälti tekemättä, on se väistämättä näkynyt oppikirjojen vähäsanaisina kuvauksina.

Juha Siltala mainitsee väitöskirjassaan *Lapuan liike ja kyyditykset 1985* edeltävästä lapualaistutkimuksista Hyvämäen lisäksi muun muassa Seppo Kuusiston laudaturtyön (1969) selvityksen liikkeen johtoryhmistä ja Lars Björnen väitöskirjan (1978), joka on tutkinut poliittisia oikeudenkäyntejä. Kuitenkin Siltala näkee yhä oman työnsä lapuanliikkeen perustutkimuksena.⁴⁰ Siltalan tutkimusten ansiokkuus näkyy myös oppikirjoissa, sillä esimerkiksi juuri kyydityksien osalta enemmän huomiota on lisätty oppikirjoihin 1980-luvulta alkaen, verrattuna aikaisempiin vuosikymmeniin, josta kerron lisää seuraavassa luvussa.

3. Väkivaltakuvaukset

Tässä luvussa tarkastelen oppikirjojen välisiä eroja niiden suhtautumisessa lapuanliikkeen harjoittamaan väkivaltaan. Valitsin tämän teeman, koska lapualaisten väkivallanteoista kertominen tai kertomatta jättäminen on hyvin isossa osassa siinä, millainen kuva lukijalle liikkeestä syntyy. Toisin sanoen väkivallan tekoja korostamalla saadaan lapuanliike kuulostamaan uhkaavalta ja vaaralliselta, kun taas vähättelemällä tai kertomatta jättämällä saadaan aikaan neutraalimpi ja etäisempi kuva.

Aineistoni jakautui kolmeen osioon suhteessa väkivaltakuvauksiin. Ensimmäinen osa teoksista kertoi laajasti väkivaltaisuuksista, mainiten erikseen myös lapualaisten tekemät kolme murhaa. Toiseen kategoriaan kuuluu joukko oppikirjoja, jotka kertoivat kyllä väkivaltaisuuksista ainakin jonkin verran, mutta jättivät murhat mainitsematta. Kolmantena ryhmänä on kirjat, joissa väkivaltaisuuDET mainittiin lyhyesti, vähättelevästi, kierrellen tai ei lainkaan. Päätin tehdä rajauksen ensimmäisen ja toisen ryhmän välille juuri murhista kertomisen perusteella, koska ajattelen, että radikaaliliikkeen luonne määräytyy pitkälti sen tekojen mukaan. Lukiolaiselle jää todennäköisesti huomattavasti karumpi kuva poliittisia murhia tehneestä liikkeestä kuin mukiloinneista ja autokyydeistä vastuussa olevasta ryhmittymästä.

⁴⁰ Siltala 1985 s. 19–21.

Ajallisesti tarkasteltuna selvää trendiä väkivaltaisuuksien kuvaamisessa ei ole havaittavissa. Kuitenkin ne oppikirjat, jotka kuvaavat väkivallanteot tarkasti ja mainitsevat murhat jakautuvat tasaisesti 1980-luvulta asti nykyaikaan asti. Myös oppikirjat, jotka ovat kertoneet muuten melko tarkastikin väkivallanteoista, mutta jättäneet murhat kertomatta, ovat ajallisesti 1970-luvun taitteesta eteenpäin melko tasaisesti jakautuneet, myöskään kaikissa 2010-luvun oppikirjoissa ei mainita lapuanliikkeen tekemiä henkirikoksia. Poikkeavaa on sen sijaan, että yhdessäkään 1940- ja 1950-luvun oppikirjassa ei käsitelty väkivaltaisuuksia kovin laajalti, saati mainittu sanallakaan murhista.

3.1 Väkivallanteoista kerrotaan, murhistakin joskus

Laajasti väkivaltaisuuksia, sekä murhia kuvattiin esimerkiksi vuoden 2011 oppikirjassa Forum Suomen historian käännekohtia. Kyydityksistä kerrottiin, että niitä tehtiin noin 250 kappaletta, joista kolme päättyi murhaan. Muissa tapauksissa lopputulos oli useimmiten pahoinpitely, nöyryytys ja uhkailu.⁴¹ 1984 painetussa Historian linoja -teoksessa kuvataan väkivallan uhkaa kertomalla ilmapiirin olleen väkivallan sävyttämä ja lapuanliikkeen olevan valmis saavuttamaan tavoitteensa keinolla millä hyvänsä.⁴²

Samantapaisen kuvauksen esittää myös kirjasarja Muutosten maailman vuonna 1997, 1998 ja 2003 keskenään identtisissä painoksissa,⁴³ mutta 2008 ilmestyneessä uudistetussa painoksessa varsinainen teksti on yhteneväinen, mutta kuvituksena on nyt iso kuva, jossa lapualaiset pahoinpitelevät todistajaa oikeuden istunnon väliajalla.⁴⁴ Muutoksen takia lapuanliikkeen väkivaltaisuuudet saavat konkreettisen muodon, ja kuva liikkeestä muuttuu selvästi negatiivisempaan muotoon. Kirjan tekijät luultavasti halusivatkin alleviivata lapualaisten suoran toiminnan luonnetta. Vuonna 2003 uusittu opetussuunnitelma listaa historian opetuksen arvotavoitteiksi muun muassa demokraattisen maailmankuvan luomisen.⁴⁵ Uudistettu painos on mitä luultavimmin uudistettu juuri opetussuunnitelmaa silmälläpitäen, ja on hyvin mahdollista, että tekijät ovat halunneet vahvistaa demokraattista maailmankuvaa oppilaissa näyttämällä kuvien

⁴¹ Kohi et al. : Forum Suomen historian käännekohtia 2011 s. 79–83.

⁴² Lempinen et al. : Historian linoja 1984 s. 94–95.

⁴³ Esim. Hannula et al. : Muutosten maailma 1997 s. 68–70.

⁴⁴ Heikkonen et al. : Muutosten maailma 2008 s. 106.

⁴⁵ OPS 2003 s. 176.

voimalla, mitä demokratian vastavoimat ovat Suomessakin tehneet. Samanlaista muutosta ei ollut kuitenkaan havaittavissa muissa kirjasarjoissa.

Siltalan tutkimukset kyydityksistä näkyvät myös oppikirjojen sisällöissä. Esimerkiksi vuonna 1984 julkaistu uuden lukion historia ei kovin tarkasti kerro kyydityksistä tai muista väkivaltaisuuksista, lähinnä mainitaan, että niitä tehtiin.⁴⁶ Seuraavana vuonna julkaistu Siltalan väitöskirja, jossa on jopa liitteenä erillinen ”muilografia”, joka toi suuresti lisää tutkimustietoa aiheesta. Muilografia kattaa noin. 250 kyyditystä ja kyydityksen yritystä, ja ne on listattu ja eritelty sen mukaan kuka on kyyditetty, milloin, minne, kuinka organisoitu kyseinen kyyditys oli, ja kuinka poliisiviranomaiset ja oikeuslaitos asiaa tutkivat.⁴⁷ 1990-luvulle tultaessa esimerkiksi Ihmisen tiet kirjassa on iso kuva, joka esittää kyydityksiä Suomen kartalla.⁴⁸ Voidaan siis sanoa, että lapuanliikkeen tekemään väkivaltaan on kiinnitetty ainakin joissain tapauksissa enemmän huomiota Siltalan tutkimuksen julkaisun jälkeen.

Rasilan et al. yleisteos Suomen poliittisesta historiasta vuodelta 1980 kuvaa lapualaisten väkivallantekoja laajasti mainiten myös kolme murhaa. Kirjan tyyli on luonnollisesti kuivempi, kuin lukiolaisille tarkoitetuissa oppikirjoissa, mutta sisällöltään teos on samansuuntainen, kuin sitä seuranneiden vuosien oppikirjojen väkivaltakuvaukset.⁴⁹ Samaan tapaan väkivaltaa kuvaa myös uudempi Jussilan et al. poliittisen historian yleisteos.⁵⁰ Molempien kirjojen voidaan siis sanoa heijastavan tutkimustiedon karttumista lapuanliikkeen väkivaltaisuuksista, joka alkoi näkyä myös oppikirjoissa.

3.2 Väkivallanteot vähemmällä huomiolla tai kokonaan vaiettuina.

1940- ja 1950-luvuilla lapuanliikkeen väkivaltaisista toimista on kirjoitettu lähinnä kierrellen tai hyvin lyhyesti. Uolevi Harkolan ja Einar Juwan oppikirjassa vuodelta 1943 kertoo lapuanliikkeen ryhtyneen ”tekoihin, joita kaikki sen kannattajat eivät voineet hyväksyä.” Samassa teoksessa kerrotaan myös että ”Lopulta jouduttiin ns. Mäntsälän kapinaan.” Teoksessa ei siis kerrota mitä teot

⁴⁶ Castrén & Huttunen : Uuden lukion historia 3 1984 s. 96–98.

⁴⁷ Siltala 1985 s.665–691.

⁴⁸ Ekonen et al. : Ihmisen tiet 1994 s.103.

⁴⁹ Rasila et al. 1980 s. 162–167.

⁵⁰ Jussila 2009 s. 154.

olivat, tai edes ketkä Mäntsälässä oikein kapinoivat.⁵¹ *Suomen historian käsikirja* vuodelta 1949 kuvaa väkivaltaisuuksia kertomalla kyydityksistä, mutta jättäen mainitsematta murhat. Väkivaltakuvaus on kokonaisuudessaan jonkin verran laajempaa, kuin edellä mainituissa Harkolan ja Juwan kirjassa, joskaan murhia ei mainita⁵²

Salme Vehvilän oppikirjassa kerrotaan hyvin niukasti liikkeen väkivaltaisuuksista. Ainoastaan mainitaan, että liikkeen jyrkimmät ryhtyivät omavaltaisuuksiin ja uhkailivat ja käyttivät väkivaltaa.⁵³ Kirjassa siis annetaan ymmärtää, että väkivallantekojen takana ei niinkään ollut lapuanliike, vaan yksittäiset omavaltaiset henkilöt. Tämän niin sanotun lievemies-teorian kiistää myöhemmin esimerkiksi Juha Siltala, joka esittää myytin syntyneen siitä, että lapuanliike haluttiin nähdä jalona kansanliikkeenä ja sen kannattajien tekemät väkivaltaisuuudet haluttiin rajata liikkeen ulkopuolelle.⁵⁴

1980-luvulla lisääntynyt kerronta liikkeen väkivaltaisuuksista on havaittavissa myös opetussuunnitelmissa. Vuoden 1981 lukion kurssimuotoisessa oppimäärässä kerrotaan, että opetuksen tulisi pohjata YK:n ihmisoikeusjulistukseen pohjaaviin arvoihin, kuten rauhaan, suvaitsevaisuuteen ja inhimillisiä oikeuksia kunnioittavaan ajattelutapaan.⁵⁵ Näihin arvoihin perustuen on luonnollista, että väkivaltaan taipuvaa lapuanliikkeen väkivaltaisuuksia ei ole haluttu esimerkiksi käsitellä kierrellen lievemiesteoriaa käyttäen, kuten aiemmin oli tehty. Vuoden 2015 opetussuunnitelma esittää tarkoituksena historiallisen empatian kehittämisen,⁵⁶ josta voisi ajatella tämän ulottuvan lapuanliikkeen väkivallantekojen yhä laajempaan esittämiseen oppikirjoissa. 2015 jälkeen tapahtuvaa lisääntyvää väkivallasta kertomista aineistossani ei ollut kuitenkaan havaittavissa.

4. Vertailu eurooppalaisiin äärioikeistolaisiin kehityslinjoihin

Tässä luvussa käsittelen sitä, näkivätkö oppikirjat lapuanliikkeen osana eurooppalaista äärioikeiston kehitystä. Verrattiinko liikettä Italian fasisteihin tai Saksan kansallissosialisteihin, vai tehtiinkö

⁵¹ Harkola & Juwa : Suomen historia lukioluokkia varten 1943 s. 228.

⁵² Korhonen et al. 1949. s 505–518.

⁵³ Vehvilä : Suomen historia lukioluokkia varten 1955 s. 260.

⁵⁴ Siltala 1985 s. 165.

⁵⁵ OPS 1981 s. 2.

⁵⁶ OPS 2015 s.170.

rinnastuksia Mussoliniin tai Hitleriin? Tämä tulokulma on tärkeä, koska fasismilla, ja etenkin kansallissosialismilla on paha kaiku myös suomalaisten lukiolaisten mielessä. Tämä antaa oppikirjojen tekijöille mahdollisuuden antaa hyvin erilainen kuva lapuanliikkeestä, riippuen siitä rinnastavatko ne sen laajempaan eurooppalaiseen kehitykseen.

Ajallisesti tarkasteltuna vanhemmat oppikirjat käsittelevät lapuanliikettä enimmäkseen kotimaisena ilmiönä, kun taas etenkin 1990-luvulta lähtien moni oppikirja liittyy lapualaiset osaksi eurooppalaista kehitystä.

4.1. Lapuanliike osana eurooppalaista kehitystä

Pääosassa 2000- ja 2010-luvun oppikirjoja lapuanliike nähdään hyvin selvästi osana laajaa eurooppalaista äärioikeistolaisuuden kehitystä. Lapuanliikkeen kerrotaan olleen ”osa eurooppalaista oikeistoradikalismia ” esimerkiksi vuoden 2002 Lukion horisontti -kirjassa,⁵⁷ lapuanliikkeen kerrotaan myös ottaneen vaikutteita Italian fasisteista toimintatapojen ja tervehdystapojen muodossa. Myös kuvituksella on haluttu tehdä selväksi lapuanliikkeen asema. Kirjassa esitellään Euroopan kartta, joka esittää demokratian ja diktatuurin välisiä voimasuhteita maailmansotien välisenä aikana, kuten myös otos IKL:n kannattajista tekemässä Italian fasisteilta opittua tervehdystä.⁵⁸ Huomionarvoista on myös *Muutosten maailma* -kirjasarjan kehitys uudistuneen painoksen yhteydessä vuonna 2008. Edellisiin painoksiin verrattuna kuvitukseen on lisätty kuva, jossa IKL:n kannattajat tekevät ns. natsitervehdystä.⁵⁹ Näin kirjan tekijät kuvan avulla liittävät lapualaiset samaan aihepiiriin Euroopan fasistien kanssa.

Opetussuunnitelmat ovat pyrkineet saamaan Suomen historian opetuksen osaksi eurooppalaista ja jopa maailmanlaajuista kehitystä. Ensimmäisen kerran tällaisia tavoitteita esiteltiin vuoden 1982 lukion kurssimuotoisen oppimääräsuunnitelman koulutus ja täydennysosassa, jossa sanotaan, että poliittisesta ja tapahtumahistoriasta on vähennetty huomiota siirtyen enemmän talous-, sosiaali- ja kulttuurihistoriaan. Tarkoituksena on ollut myös keskittyä enemmän rakenteiden ja laajojen prosessien, kuin poliittisten päätösten vaikutuksiin tapahtumien taustalla.⁶⁰ Samassa julkaisussa

⁵⁷ Ekonen et al. : Lukion horisontti 2002 s. 78.

⁵⁸ Aunesluoma et al. : Linkki 4 Suomen historian käännekohtia 2011 s. 98–101.

⁵⁹ Ekonen et al. : Muutosten maailma 2008 s. 108.

⁶⁰ OPS 1982 s. 16.

myös korostetaan suoraan sitä, että Suomen historia on tärkeä nähdä osana eurooppalaista ja jopa globaalia kehitystä.⁶¹ Näihin periaatteisiin ja ohjeisiin peilaten olisi luonnollista nähdä lapuanliike oppikirjoissa enemmänkin osana yleistä eurooppalaista kehitystä, kuin suomalaisena ilmiönä. Kuitenkaan aineistostani ei lapuanliikettä verrattu laajemmin muihin eurooppalaisiin äärioikeistolaisiin liikkeisiin vielä 1980-luvulla, vaan vasta 2000-luvun taitteen jälkeen. Eurooppalainen kehys onkin mukana vahvasti 2000-luvun opetussuunnitelmissa: vuonna 2003 ohjattiin Suomen historiaa tarkastelemaan maailmanhistorian taustaa varten,⁶² Samoin kuin aineistoni uusimmassa opetussuunnitelmassa vuodelta 2015.⁶³

4.2 Lapuanliike kotimaisessa kontekstissa

Pääosa koko aineistosta sen sijaan mainitsi vain ohimennen lapuanliikkeen olleen osa eurooppalaista oikeistoradikalismia tai rinnasti ainoastaan IKL:n Italian fasisteihin, ja käsitteli lapuanliikettä pääosin suomalaisena ilmiönä. 1960-luvulta 2000-luvun alkuun asti valtaosa oppikirjoista kuuluivat tähän ryhmään. Tällaisen kuvan lapuanliikkeestä antaa Uuden lukion historia vuodelta 1984, joka esittää liikkeen syiden olevan suurelta osin kotoperäisiä, vaikka joitakin liittymäkohtia eurooppalaiseen oikeistoradikalismiin löytyikin. Sen sijaan IKL:n ohjelmassa kerrottiin olleen paljon samaa Saksan kansallissosialistein ja Italian fasistien tavoitteiden kanssa.⁶⁴ Samaan tapaan Vehvilän ja Castrénin 1960- ja 1970-luvun kirjasarjassa käsitellään suhde eurooppalaiseen äärioikeistolaisuuteen. Porvariston tyytymättömyys 1920-luvun heikkoihin hallituksiin loi vastaanottavaisen ilmapiirin keskieuropalaisille totalitaristisille pyrkimyksille.⁶⁵ Kirja jättää tarkemmin erittelemättä mitä keskieuropalaiset totalitaristiset pyrkimykset tarkalleen olivat, eli Italian fasisteja tai Saksan kansallissosialisteja ei mainita. Sen sijaan IKL:n kohdalla avoimesti mainitaan sen ottaneen mallia ohjelmaansa Italian fasisteilta.⁶⁶ Vaikuttaa siltä, että monissa tapauksissa lapuanliikettä ei verrattu yhtä vahvasti muihin eurooppalaisiin oikeistoradikaaleihin liikkeisiin kuin Isänmaallista kansanliikettä.

⁶¹ OPS 1982 s. 17.

⁶² OPS 2003 s. 176.

⁶³ OPS 2015 s. 173.

⁶⁴ Castrén & Huttunen : Uuden lukion historia 1984 s. 96–98.

⁶⁵ Vehvilä & Castrén : Suomen historia lukioluokkia varten 1967 s. 193.

⁶⁶ Vehvilä & Castrén : Suomen historia lukioluokkia varten 1967 s. 194.

Osassa aineiston vanhimmasta päästä olevista oppikirjoista, joissa kerrotaan koko aiheesta muutenkin suppeasti, ei mainita lainkaan muun Euroopan kehitystä. Harkolan ja Juwan vuoden 1943 oppikirja käsittelee koko lapuanliikkeen kotimaisena ilmiönä, lähinnä vastareaktionä kommunismille. Edes IKL:n kohdalla ei mainita fasisteja tai kansallissosialisteja, tai mitään siihen viittaavaa.⁶⁷ Korhosen et al. *Suomen historian käsikirja* vuodelta 1949 käsittelee lapuanliikettä kokonaan kotimaisena ilmiönä, eikä tee rinnastuksia Italian tai Saksan tilanteisiin. Syyinä lapuanliikkeelle nähdään sen sijaan kommunismin vastustus.⁶⁸ Kyseinen yleisteos on vaikuttanut oppikirjojen taustalle, kuten aiemmin totesin, ja myös tässä suhteessa linja on yhteneväinen aikansa oppikirjoihin. Arvi Korhosen oma asema lapuanliikkeeseen nähden on voinut vaikuttaa hänen toimittaman teoksensa vähäsanaisiin kuvauksiin. Korhonen oli ennen sotia ollut ajatusmaailmaltaan heimoaattetta kannattava ja lähellä Akateemista Karjala-seuraa.⁶⁹ Oikeistolainen menneisyys on voinut näkyä myös sotien jälkeen hieman varovaisena suhtautumisena lapualaisiin.

Miksi lapuanliike on nähty usein oppikirjoissa ja tutkimuskirjallisuudessa vain etäisesti eurooppalaiseen kehitykseen kuuluvana, tai joskus jopa kokonaan erillisenä lukunaan? Oula Silvennoisen, Marko Tikan ja Aapo Roseliuksen mukaan Suomalaisessa yhteiskunnassa fasismi on rajattu pitkälti yhteiskuntaamme kuulumattomaksi eikä edes akateemisessa tutkimuksessa suomalaista fasismia ole verrattu eurooppalaiseen fasismiin, koska suomessa he eivät saaneet aikaan yhtä paljon kuin Euroopassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö suunnitelmat olisivat olleet olemassa. He väittävätkin, että vaikka lapuanliike irtisanoutuikin aikanaan fasismista se silti harjoitti fasistista politiikkaa. Heidän mielestään on vain luonnollista, että myös Suomeen syntyi maailmansotien välisenä aikana fasistisia, kansallissosialistisia ja muita radikaaleja kansallismielisiä liikkeitä.⁷⁰ Vaikuttaa siltä, että pääosa uudemmissa oppikirjoista, eli 2000- ja 2010-luvun kirjoista ovat tässä asiassa yhteneväisiä Silvennoisen, Tikan ja Roseliuksen tulkintojen kanssa, kun taas kotimaisena ilmiönä käsitteleviä oppikirjoja on runsaasti sitä 1900-luvun kirjoissa.

Tutkimuskirjallisuudessa on nähty lapuanliike myös ”esi-fasistisena” liikkeenä, joka kyllä otti ideoita ja vaikutteita symbolismiinsa fasisteilta, mutta vasta varsinaisesti Isänmaallinen kansanliike lainasi

⁶⁷ Harkola & Juwa : Suomen historia lukioluokkia varten 1943 s. 228.

⁶⁸ Korhonen et al. 1949 s. 503–518.

⁶⁹ Ahtiainen & Tervonen 1996 s. 102.

⁷⁰ Silvennoinen et al. 2016 s. 21–22.

paljon laajemmin ohjelmassaan saksalaisilta ja italialaisilta vastineiltaan.⁷¹ Tämä selittää jonkin verran sitä, miksi monissa oppikirjoissa on nähty juuri IKL laajemmin osana eurooppalaista kehitystä.

Lapuanliikettä koskevan tutkimuksen tilasta 1980-luvun taitteessa voidaan nähdä yleiskuva tässäkin asiassa Rasilan et al. teoksesta *Suomen poliittinen historia*, joka rinnastaa lapuanliikettä jonkin verran eurooppalaiseen tilanteeseen, esimerkiksi mainitsemalla, että Mussolinin Rooman marssi oli ollut esikuvana lapualaisten talonpoikaismarssille.⁷² Kuitenkin kansallissosialisteihin liitetään ainoastaan IKL, jonka katsottiin olevan aatteellisesti järjestäytyneempi kuin lapuanliike.⁷³ Tämäkin esitys lapuanliikkeestä pitää pienen hajuraon Euroopan fasisteihin lapuanliikkeen osalta, mutta IKL:n kohdalla tehdään läheisempiä rinnastuksia, samaan tapaan kuin aikansa lukion oppikirjoissa. Myöhempinäkin vuosikymmeninä on nähty lapuanliike kokonaan kotimaisena liikkeenä. 2009 ilmestynyt *Suomen poliittinen historia* ei liitä ollenkaan lapuanliikettä eurooppalaiseen tilanteeseen, vaan mainitsee ainoastaan IKL:n ottaneen mallia fasisteista.⁷⁴ Osaltaan näiden yleisteosten linjaa voi selittää se, että molemmat ovat tyyliään poliittista tapahtumahistoriaa, eivätkä samalla tavalla, kuin uudemmat oppikirjat pyri antamaan pitkien kehityslinjoiden selityksiä.

5. Ståhlbergin kyyditys vai Mäntsälän kapina? Miksi vaikutusvalta hävisi?

Tässä luvussa käsittelen oppikirjojen kuvauksia ja niiden välisiä eroja siitä, mikä oli syy lapuanliikkeen vaikutusvallan loppumiseen. Oppikirjat jakautuivat tasaisesti kolmeen ryhmään, joista ensimmäisessä pidettiin syynä Mäntsälän kapinaa ja presidentti Svinhufvudin arvovallan käyttöä tilanteen laukaisemisessa. Osa kirjoista taas painotti lapuanliikkeen väkivaltaisuuksien, usein juuri presidentti Ståhlbergin kyydityksen kääntäneen yleisen mielipiteen liikettä vastaan. Kolmannessa ryhmässä esitetään rinnakkain molemmat selitykset.

Oppikirjojen välisissä tulkintaeroissa ei ole havaittavissa selviä ajallisia trendejä, vaan erilaisia tulkintoja löytyy melko tasaisesti kaikilta vuosikymmeniltä. Ainoastaan voidaan kenties sanoa, että 1940- ja 1950-luvun oppikirjoista yhtä lukuun ottamatta kaikki esittävät vain presidentti Svinhufvudin arvovallan lopettaneen Mäntsälän kapinan ja siten myös lapuanliikkeen.

⁷¹ Koskelainen & Hjelm 2017 s. 769.

⁷² Rasila et al. 1980 s. 162–167.

⁷³ Rasila et al. 1980 s. 172.

⁷⁴ Jussila et al. 2009 s. 153–166.

5.1 Lapuanliike kukistui Svinhufvudin arvovallalla Mäntsälän kapinan jälkeen

Svinhufvudin roolin puolesta puhuu Salme Vehvilä. Hän kirjoittaa lapuanliikkeen jyrkimpien yrittäneen kapinaa Mäntsälässä, mutta presidentti Svinhufvud sai arvovallallaan kapinan selvitettyä.⁷⁵ Saman tapaisesti kuvataan tapahtumia vuonna 1984 kun ”Svinhufvudin mukana oikeus, järjestys ja henkilökohtainen oikeusturva palasivat maahan. Juuri hän sai arvovallallaan Mäntsälän kapinan kuivumaan kokoon”.⁷⁶ Svinhufvudin arvovaltaa pidetään todella vahvana. Vuoden 1949 Suomen historian käsikirja on jälleen samoilla linjoilla aikansa oppikirjojen kanssa. Ståhlbergin kyyditys kyllä mainitaan, mutta sitä ei eritellä syyksi liikkeen suosion loppumiselle. Mäntsälän kapina ja presidentin radiopuhe sen sijaan nähdään enneminkin olleen syy siihen miksi liike loppui.⁷⁷

Aineistossa oli myös sellaisia oppikirjoja, joissa esitettiin sekä kyydityksistä johtuneeseen kansansuosion katoamiseen, että Svinhufvudin arvovallalla lopettamiseen pohjaavia teorioita. Tällaisen kuvan tapahtumista antaa Ihmisen tiet sarjan painos vuodelta 1994. Kirjassa sanotaan Ståhlbergin kyydityksen muuttaneen monet liikkeen kannattajista sen vastustajiksi. Myös radiopuhe saa osansa huomiosta, kun kirja kertoo lapuanliikkeen viimeisen operaation, Mäntsälän kapinan loppuneen Svinhufvudin puheella.⁷⁸ Huomionarvoista on, että saman kirjasarjan kaksi vuotta myöhemmin ilmestyneessä painoksessa Mäntsälän kapina nähdään entistä enemmän lapuanliikkeen kulminaatiopisteenä, kun mainintaa Ståhlbergin kyydittämisen aiheuttamasta suosiosta ei enää ole.⁷⁹ Minkä takia kirjan tekijät halusivat korostaa Mäntsälän kapinan merkitystä jättämällä pois maininnan jo sitä aiemmin laskeneesta suosiosta? Tutkimuskirjallisuus ei selitä äkillistä käännoä tähän suuntaan, eivätkä myöskään opetussuunnitelmat. Kirjantekijät ovat mahdollisesti halunneet saada lapuanliikkeen uhan tuntumaan suuremmalta, kun Mäntsälän kapinaa pidetään suuremmassa roolissa.

⁷⁵ Vehvilä : Suomen historia lukioluokkia varten 1955 s. 260.

⁷⁶ Lempinen et al. : Historian linjoja 1984 s. 95.

⁷⁷ Korhonen 1949 s. 505–518.

⁷⁸ Ekonen et al. : Ihmisen tiet 1994 s. 103.

⁷⁹ Ekonen et al. : Ihmisen tiet 1997 s. 79.

Svinhufvudin roolin korostaminen lapuanliikkeen kukistumisessa voi selittyä myös perinteisellä oppikirjojen suurmies-historialla, jota on varsinkin aikaisempina vuosikymmeninä ollut tapana käyttää kouluopetuksessa. Esimerkiksi vuoden 1941 oppiennätyksissä historian opetuksen tavoitteena mainitaan muiden muassa oppilaan tutustuttaminen historian merkkihenkilöihin.⁸⁰ Tällaiseen muottiin sopii hyvin kuva presidentti Svinhufvudista, joka lopettaa kapinan jyrähtämällä.

5.2 Ståhlbergin kyyditys käänsi yleisen mielipiteen

Toisenlainen kuva annetaan *Suomen historian aikakirjassa* vuodelta 2005. Kirja esittää, että merkittävä käännekohta oli Ståhlbergin kyyditys, joka sai liikettä aiemmin tukeneet porvarit laajasti hylkäämään liikkeen, jonka he olivat katsoneet menneen liian pitkälle.⁸¹ Vuonna 2002 ilmestyneessä *Lukion horisontissa* Mäntsälän kapinan sanotaan olleen ”vaatimaton kaappausyritys” Todellisena syynä pidetään kansansuosion katoamista juuri Ståhlbergin kyydityksen takia, mutta myös nostetaan esiin, että moni lapualaisia kannattanut koki liikkeen saavuttaneen jo tavoitteensa, kun se sai painostettua kommunistilait läpi.⁸²

Opetussuunnitelmat eivät anna niin yksityiskohtaisia ohjeita, että voitaisiin sanoa jotain niiden kannasta lapuanliikkeen loppumisen syihin. Kuitenkin vuoden 1982 lukion kurssimuotoisen oppimääräsuunnitelman koulutus ja täydennysosa toivoo, että opetuksessa nähtäisiin tapahtumien syinä enemmän laajoja prosesseja ja rakenteita, kuin poliittisia päätöksiä.⁸³ Lapuanliikkeen häviämisen syyksi sopisi siis paremmin Ståhlbergin kyydityksestä johtuva suosion lasku, kuin Svinhufvudin arvovallalla lakkauttaminen. Kuitenkaan aineistoni oppikirjoissa tällaista 1980-luvulta alkavaa trendiä ei ollut. 1980-luvun *Suomen poliittinen historia* näkee Mäntsälän kapinan suhteellisen vähäpätöisenä kaappausyrityksenä,⁸⁴ ja syynä liikkeen suosion loppumiselle nähdään enneminkin Ståhlbergin kyydityksen aikaansaama suosion lasku, sekä myös se, että lapuanliike oli pääosin saavuttanut tavoitteensa.⁸⁵ Samaan tapaan myös Jussilan et al. uudemmassa poliittisen

⁸⁰ OPS 1941 s. 33.

⁸¹ Ahtiainen et al. : Suomen historian aikakirja 2005 s. 109.

⁸² Ekonen et al. : Lukion horisontti 2002 s. 79.

⁸³ OPS 1982 s. 16.

⁸⁴ Rasila et al. 1980 s. 171.

⁸⁵ Rasila et al. 1980 s. 167–171.

historian teoksessa nähdään syinä lapuanliikkeen kuihtumiseen suosion heikkeneminen lapualaisten syyllistyttyä laittomuuksiin etenkin Ståhlbergin kyydityksen jälkeen.⁸⁶

Lapuanliikettä ja mediaa tutkinut Reijo Perälä sen sijaan pitää Mäntsälän kapinaa todellisena uhkana, eikä vaatimattomana kaappausyrityksenä. Hän sanookin median olleen suuressa roolissa Mäntsälän kapinan käännteissä, kun Svinhufvud puhui radiossa. Hän esittää, että jos ”kapinalliset olisivat suunnitelmiansa mukaan onnistuneet valtaamaan Lahden radioaseman, tapahtumien kulku olisi voinut saada toisenlaisia sävyjä.”⁸⁷ Perälän mukaan media oli lapuanliikkeen tärkein työkalu ja voiman lähde. Liikkeen valtaa ei koskaan mitattu vaaleissa, joten porvarillisen lehdistön laaja tuki oli lapuanliikkeelle kaikki kaikessa.⁸⁸ Tämä kuitenkin muuttui Ståhlbergin kyydityksen myötä, jonka jälkeen lähes jokainen merkittävä sanomalehti tuomitsi lapuanliikkeen teot. Tämä muodostuikin merkittäväksi käännekohtaksi.⁸⁹ Perälän tutkimuksen mukaan syyt liikkeen kannatuksen laskuun kääntymiseen ovat siis selvästi jo Ståhlbergin kyydityksessä, mutta se ei tarkoittanut, etteikö Mäntsälän kapina olisi ollut todellinen uhka kansanvallalle.

6. Lopputulokset

Sivutilan määrässä lapuanliike on huomioitu oppikirjoissa vaihtelevasti. 1960-luvulle asti kerronta oli todella niukkaa, johon syinä voidaan nähdä vuoden 1941 oppiennätykset, jotka painottivat kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta ja pyrkivät keskittymään historiallisiin nousukausiin, mutta myös tuon ajan tutkimuksen puutteellisuus lapuanliikettä koskien. Jatkosodan jälkeistä kirjasesuuria ei voi asiasta syyttää. 1960-luvulta, ja etenkin 1980-luvulta alkaen, sekä opetussuunnitelmat, että tutkimuskirjallisuus lisäsivät lapuanliikkeen käsittelyä oppikirjoissa, sille tasolle, jolla se nykyäänkin on.

Myös väkivaltakuvauksissa ja rinnastuksissa eurooppalaiseen kehitykseen varhaisimmat oppikirjat erottuvat joukosta jättämällä väkivallanteot pitkälti kertomatta ja käsittelemällä aiheen suomalaisessa aihepiirissä. Väkivaltakuvausten osalta muutos voidaan katsoa johtuneen pitkälti

⁸⁶ Jussila et al. 2009 s. 130.

⁸⁷ Perälä 1998 s. 274.

⁸⁸ Perälä 1998 s. 298–299.

⁸⁹ Perälä 1998 s. 302.

uudesta tutkimuksesta, joka alkoi 1980-luvulta alkaen lisätä tietämystä lapualaisten teoista, kun taas opetussuunnitelmilla on ollut vaikutusta siihen, että lapualaiset on nähty osana eurooppalaista kehitystä, aivan kuten muukin Suomen historia. Muutokset tutkimuskirjallisuuden mukanaan tuomassa uudessa tiedossa tai opetussuunnitelmat eivät kuitenkaan tarjoa aukotonta selitystä siihen, miksi joskus lapuanliikkeen loppumisen syynä on nähty enemmän Svinhufvudin arvovalta, kun taas joskus kyyditysten, ja etenkin Ståhlbergin kyydityksen jälkeen hiipunut kansansuosio.

Kokonaisuudessaan lapuanliikettä koskevassa kerronnassa oppikirjojen osalta voidaan katsoa murroksen tapahtuneen samaan aikaan, kuin koko lukio uudistui, eli 1980-luvulla. Uudistusten jälkeen kirjasarjojen määrä kasvoi valtavasti ja lapuanliike sai yhä enemmän sivutilaa, jota käytettiin niin väkivaltakuvauksiin kuin eurooppalaisiin liikkeisiin vertaamiseen.

Oppikirjat, jotka etenkin 1980-luvulta eteenpäin rinnastivat lapualaiset vahvasti Italian fasisteihin tai Saksan kansallissosialisteihin ja kertoivat liikkeen tekemistä väkivallanteoista ja murhista, antoivat kokonaisuudessaan erittäin negatiivisen kuvan lapuanliikkeestä. Sen sijaan aikaisempia, etenkin 1940- ja 1950-lukujen oppikirjoja lukemalla lukiolaiselle ei tullut läheskään yhtä negatiivista kuvaa lapuanliikkeestä, kun murhat ja fasistit jätetään mainitsematta. Oppikirjojen suhtautuminen lapuanliikkeeseen on siis muuttunut yleisesti negatiivisempaan suuntaan vuosikymmenten kuluessa. Syy muutokseen on ennen muuta lisääntynyt tutkimustieto lapuanliikkeen vaiheista, joka vaikutti oppikirjoissa lisääntyneeseen sivumäärään, mutta myös yhä negatiivisempaan kerrontaan aiheesta.

Uusi tutkimustieto on osaltaan voinut vaikuttaa oppikirjoihin myös epäsuorasti muokkaamalla yhteiskunnassa vallalla olleita käsityksiä, ideologioita, valtasuhteita ja normeja, joita oppikirjat ja opetussuunnitelmat toistavat. 1940- ja 1950-lukujen oppikirjojen kirjoittamisen aikaan lapuanliikkeen tilinpäätöstä ei ollut vielä kunnolla tehty sen paremmin tutkimuksessa kuin julkisessa keskustelussa, joten kerronnan sävy on jäänyt neutraalimmaksi, samalla kun sivutila on jäänyt vähäiseksi. 1980-luvulta alkanut lisääntynyt ja entistä negatiivisempi kerronta kuvaa sitä, että lapuanliike on nähty yhä enemmän muistamisen arvoisena juuri vaarallisuutensa takia. Oppikirjojen lapuanliikekuva onkin 1980-luvulta alkaen vakiintunut kriittiseksi ja negatiiviseksi, mutta melko merkittäväksi aiheeksi, jolle on haluttu omistaa useita sivuja.

7. Lähteet ja kirjallisuus

Painetut lähteet

Oppikirjat

Aalto, Jari, et al. *Kaikkien aikojen historian 3 – Itsenäisen Suomen historia*. Edita. Helsinki. 2018.

Aalto, Jari, et al. *Kaikkien aikojen historian 4 – Suomen historian käännekohtia*. Edita. Helsinki. 2009.

Ahtiainen, Marketta, et al. *Suomen historian aikakirja – Suomen historian käännekohtia*. Edita. Helsinki. 2005.

Aunesluoma, Juhana, et al. *Historia ajassa – Itsenäisen Suomen historia*. Sanoma pro. Helsinki. 2016.

Aunesluoma, Juhana, et al. *Linkki 4 – Suomen historian käännekohtia*. WSOYpro. Helsinki. 2011.

Castrén, Matti J. & Huttunen, Veikko. *Uuden lukion historia 3 – Kurssit 6 ja 7*. WSOY. Helsinki. 1984.

Ekonen, Jouni & Kulju, Vilho & Matsinen, Terttu. *Ihmisen tiet – Lukion historian kurssi 6*. Otava. Helsinki. 1994.

Ekonen, Jouni, et al. Otava. *Ihmisen tiet – Lukion historian kurssi 6*. Helsinki. 1997.

Ekonen, Jouni, et al. *Lukion horisontti – Torpparista isännäksi – Suomen historian käännekohtia*. Otava. Helsinki. 2002.

Hannula, Seppo, et al. *Muutosten maailma 4 – Suomen historian käännekohtia*. Kustannuskiila. Kuopio. 1997.

Hannula, Seppo, et al. *Muutosten maailma 4 – Suomen historian käännekohtia*. Kustannuskiila. Kuopio. 1998.

Hannula, Seppo, et al. *Muuttuva maailma – Nyky-Suomen perusta – Yhteiskunnan rakennetekijät*. Kustannuskiila. Kuopio. 1986.

Hannula, Seppo, et al. *Muuttuva maailma – Nyky-Suomen perusta – Yhteiskunnan rakennetekijät*. Kustannuskiila. Kuopio. 1995.

Harkola, Uolevi & Juwa, Einar W. *Suomen historia lukioluokkia varten*. Otava. Helsinki. 1943.

Heikkonen, Esko & Ojakoski, Matti & Väisänen, Jaakko. *Muutosten maailma 4 – Suomen historian käännekohtia*. WSOY. Helsinki. 2003.

Heikkonen, Esko & Ojakoski, Matti & Väisänen, Jaakko. *Muutosten maailma 4 – Suomen historian käännekohtia*. WSOY. Helsinki. 2008.

Kohi, Antti, et al. *Forum 3 – Itsenäisen Suomen historia*. Otava. Helsinki. 2017.

Kohi, Antti, et al. *Forum – Suomen historian käännekohtia*. Otava. Helsinki. 2006.

Kohi, Antti, et al. *Forum – Suomen historian käännekohtia*. Otava. Helsinki. 2011.

Lempinen, Jorma, et al. *Historian linjoja – lukion kurssi 6*. Otava. Helsinki. 1984.

Ruutu, Martti. *Suomen historia*. Otava. Helsinki. 1951.

Ruutu, Martti. *Suomen historia*. Otava. Helsinki. 1953.

Vehvilä, Salme. *Suomen historia lukioluokkia varten*. WSOY. Helsinki. 1955.

Vehvilä, Salme. *Suomen historia lukioluokkia varten*. WSOY. Helsinki. 1960.

Vehvilä, Salme. *Suomen historia lukioluokkia varten*. WSOY. Helsinki. 1965.

Vehvilä, Salme & Castrén, Matti J. *Suomen historia lukioluokkia varten*. WSOY. Helsinki. 1967.

Vehvilä, Salme & Castrén, Matti J. WSOY. *Suomen historia lukioluokkia varten*. Helsinki. 1972.

Vehvilä, Salme & Castrén, Matti J. *Suomen historia lukioluokkia varten*. WSOY. Helsinki. 1975.

Opetussuunnitelmat

Kouluhallitus. *Lukion kurssimuotoinen oppimääräsuunnitelma. Historia ja yhteiskuntaoppi*. 1981.

Kouluhallitus. *Lukion kurssimuotoinen oppimääräsuunnitelma. Koulutus ja täydennysosa. Historia ja yhteiskuntaoppi*. 1982.

Kouluhallitus. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 1985*. 1985.

Opetushallitus. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 1994*. 1994.

Opetushallitus. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015*. 2015.

Opetushallitus. *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. 2003.

Valtioneuvoston kirjapaino. *Valtion oppikoulujen oppiennätykset. Historia ja yhteiskuntaoppi sekä taloustieto*. Helsinki. 1963.

Valtioneuvoston kirjapaino. *Valtion oppikoulujen oppiennätykset ja metodiset ohjeet*. Helsinki. 1941.

Tutkimuskirjallisuus

Ahtiainen, Pekka & Tervonen, Jukka. *Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen*. Suomen historiallinen seura: Helsinki. 1996.

Hyvämäki, Lauri, *Sinistä ja mustaa. Tutkielmia Suomen oikeistoradikalismista*. Otava: Helsinki. 1971.

Ekholm, Kai. *Kielletyt kirjat 1944–1946. Yleisten kirjastojen kirjapoistot vuosina 1944–46*. Things to come: Jyväskylä. 2000.

Jussila, Osmo & Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka. *Suomen poliittinen historia 1809–2009*. WSOY oppimateriaali: Helsinki. 2009.

Kalela, Jorma. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus: Helsinki. 2000.

Karvonen, Ulla & Tainio, Liisa & Routarinne, Sara. 'Oppia kirjoista. Systemaattinen katsaus suomalaisten perusopetuksen oppimateriaalien tutkimukseen' *Kasvatus & Aika* 4/2017, https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/230830/document_1.pdf?sequence=1. Luettu 29.3. 2021.

Kiuasmaa, Kyösti. *Oppikoulu 1880–1980*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen: Oulu. 1982.

Korhonen, Arvi. *Suomen historian käsikirja. Jälkimmäinen osa*. WSOY: Helsinki. 1949.

Korhonen, Arvi. *Suomen historian käsikirja. Jälkimmäinen osa*. WSOY: Helsinki. 1964. Toinen painos.

Koskelainen, Sami & Hjelm, Titus. 'Christ vs. Communism: Communism as a Religious Social Problem in Finland's Proto- Fascist Lapua Movement in the 1930s' *Journal of Historical Sociology* 4/2017, <https://onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/pdfdirect/10.1111/johs.12130>. Luettu 29.3.2021

Perälä, Reijo. *Lapuan liike ja sanan mahti*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi. 1998.

Rasila, Viljo & Jutikkala, Eino & Kulha, Keijo. *Suomen poliittinen historia 1905–1975*. WSOY: Helsinki. 1980. Toinen painos.

Ruuskanen, Esa. *Viholliskuviin ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot. Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimismiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväentaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. 2006.

Siltala, Juha. *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Otava: Helsinki. 1985.

Silvennoinen, Oula & Tikka, Marko & Roselius, Aapo. *Suomalaiset fasisitit. Mustan sarastuksen airuet*. WSOY: Helsinki. 2016.

Tuomi, Jouni, & Anneli Sarajärvi. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki. 2018. Uudistettu laitos.